

ACC. N:R M. 14132: 1-14.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Landskap: Småland Upptecknare: Fabian Karlsson, Väckelsång
Härad: Konga Berättare: " "
Socken: Väckelsång Berättarens yrke: Lantbr.
Uppteckningsår: 1956 Född år 1894 i Boaryd, Väckelsångs sn.

Butikshandel på landsbygden. s. 1-14. Lu F 95
(teckningar o sid. 12-14.)

Butikshandel på Landsbygden.

I slutet av 1820-talet inrättades den allra första riktiga landhandeln i Väckelångs socken.

Den som öppnade den butiken var en landlare som hette Mattsson. På den tiden fick ingen handelsbutik inrättas nära en köpstad.

Butiken måste ligga utanför hembyggränserna.

När Mattsson skulle starta sin affär i Väckelång mättes landsvägen från Växjö stad och hembyggränsen från staden (gamla milen) gick två km.

söder om Väckelångs kyrka. Där intill landsvägen vid den utstakade gränsen byggde då

Mattsson ett hus, som ännu finns kvar och kallas Bergholmen. Där fanns då ingen

annan bebyggelse där i skogen, men nu har Väckelångs stationsområde växt ut dit.

Mattssons butik var nog en fin sådan för

1. sin tid. En del hyllor, ett skåp och disken fanns

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Kup 95

ännu kvar i en annan butik i socknen.

Denna affär upphörde sedan på 1800-talet.

År 1868 inrättades åter en lanthandel i Täckelsrängs socken vid landsvägen norr om kyrkan. Denne handlarer hette Johan Davidsson och han var lantbrukarson från Östad i Täckelsrängs socken. Denna gamla lanthandel finnes ännu kvar, och den har varit i släktens ägo till fram på 1950-talet. Davidssons handel har såknats till de större på landsbygden. Johan Davidssons fru brukade leverera s.k. försningar till kalasen i bygden. Hon bakade vetebröd och kakelser och hade karamell-tillverkning, såsom julgrans- och begravningskonfekt m. m.

På 1870-talet öppnades en affär i en bondgård vid Kvarnamåla gästgivaregård och den finnes ännu kvar, men den har bytt ägare många gånger.

På 1880- och 1890-talen tillkommo flera butiker med diverserhandel. I Åstads by började en bonde idka handel i samband med jordbruket. Hans fader, som förut ägt gården, hade varit organist och klockare och socknens förste folkskollärare. Denna affär upphörde på 1930-talet.

I Bouvrydsudd byggdes en affärslägenhet, Petersborg, av en landbrukarson, och denna handel fortsätter ännu, men den har skiftat ägare flera gånger.

I Bouvryds by började en bonde, Gustav Karlsson, på 1890-talet ads i sin gård driva butiks-handel som övergick till jordbruket.

Affären utvecklades och flyttades därefter in i en nybyggd affärslägenhet och gården såldes. Detta är den första landhandel uppvecklaren lärde känna till vid så där omkring fem års ålder.

3. Denna handelsbutik är ännu kvar i byn.

ACC. N:R M. 14132:4.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

4.

Men den har tytt ägare många gånger sedan
den först innehades. Denna Gustav Karlsson,
var född i grannsocknen och hade blivit ägare
till gården genom giftermål. Han hade varit
studerant något i sin ungdom och var en
intelligent och mångkunnig man. Brukade
bl.a. läsa och sjunga vid begravningar.

Alla dessa lanthandlare voro diversehandlare.
Ty i deras butiker fanns allt möjligt att köpa.

När järnvägen kom till trakten vid slutet
1900-talet bildades vid Täckelång och Kvarnamåla
stationsambullen, vid vilka det undan för
undan tillkommo många butiker av olika
slag, varav flera med diversehandel.

En handlare brukade alltid vid 1900-talets
början tituleras patron eller handelspatron.

Hans fru kallades mor före namnet,
handelsmor eller moran.

Handelsmannens sociala ställning var nog närmast skolläraren eller i jämförelse med denna. Vid kalasen skulle alltid handlaren "mora" gå först till bordet och "skära" rättarna. Och när det sedan blev människors tur att efter kvinnfolken gå till bordet, då gick alltid handlaren först. Handlaren var ju skrivkunnig och brukade få hjälpa en del att sätta upp skrivelser. Handlaren fick också många kommunala förtroendeuppdrag.

Vid 1900-talets början gjordes inga förändringar på bondgårdens bostadshus, då man tänkte börja med handel där. Boningshusets nedre våning bestod av ett stort rum på den ena sidan om förstugan, mitt fram för förstugan var köket och på andra sidan om förstugan var en större kammare och vid sidan om denna en mindre kammare.

FOLKLIVS-
ARKIVET

LUND 2

5

I den större kammaren, där golvytan var omkring 5 X 5 meter, ordnades "boen" (butiken) och den mindre kammaren fick vara lagrum. En del varor förvarades även på vinden. Något särskilt kontor hade man ej vid denna tid. I butiken var utrymmet mycket litet både för kunderna och på den andra sidan om disken.

På väggarna innanför disken voro hyllor men på kundernas sida voro spikar och kroskar i väggen för varors upphängning.

I vinkel med den långa disken var en mindre och mellan dessa en genomgång, varöver fälldes en län. Innanför fönstret, som vanligen vette mot vägen, hade man en stor och plåtbeslagen trälän. Den hade gångjärn vid taket. På dagen var länmen uppfälld

b. mot taket i butiken och fästad i taket med

en s.k. hasp. På nätterna hade man
lågmen nerfälld framför fönstret och
haspad i väggen. Det var således ej lätt
för tjurar att nattetid taga sig in genom
fönstret i butiken. Någon vidare skylt-
ning i fönstret kunde ju förekomma, och
det var ej heller vanligt med skyltning vid
1900-talets början. När man började skylta,
var det endast några som hängdes upp på
snören i fönstret, så att man utifrån
kunde se att det var handel i huset.
Någon butiksskylt i de på väggen förekom
ej. Det blev först långt fram på 1900-talet
man satte upp sådana, och många lant-
affärer har ännu ej någon butiksskylt.
Som eldstad i butiken använde man rum-
mets gamla spis, en järnkamin, tegelugn
eller kakelugn, men vanligen var där kallt.

Belysningen i butiken var en fotogenlampa
över disken, en hänglampa med en stor
vitmålad skärm. I det mindre rummet
brukade vara en liten fotogenlampa på
väggen med en plåtskärm mot väggen.
Där i det lilla rummet stod fläskkaret.
Inne i butiken var en blandning av allt
möjligt. På hyllorna voro tyger och klädes-
persedlar upplagda, och på kundernas sida
voru järnsaker, hackor, grepar och spader m.m.
På denna sida om disken stod villkunnan.
Vid jultiden diktom oskura buntar med
tutfisk och där spreds en rej vidare be-
haglig lukt i butiken. I taket voru snören
uppspända och där hängde allt möjligt,
såsom halsdukar och schalletter, vattenkopar
och bleckkrukor m.m. I taket hängde alltid
8. sockertopparna, bitsocker fanns ju rej den tiden.

Pockertopparna höjgs sonder med en lifen
yta mot kanten av en lada i lirken, så att
sockersmulorna fingo falla ner i ladan.
Smulorna kunde ju säljas särskilt sedan.
I laket var också en pulle med "simmor"
(snören) och en större pulle med rep.
Papperspåsar komna sällan till användning.
Smöraker lades alltid i pappersbrutar.

Årliga bestämda butiktider förekom ej,
man kunde få handla vid vilken tid man
än kom. Hos "boen" stängd, då var det bara
att gå kökingången, så kunde man få
köpa vad man ville ha.

Lanthandlaren gjorde sina inköp av varor
i Växjö stad. I handelsboden fick kunderna
lämna smör och mot varuinköp. Handlaren
fick göra resor till staden på torsdagarna
9. för att själv få dessa varor försålda.

Handlaren kunde också ha sina bestående
mottagare av sådana landmanaprodukter
där i staden, så att han slapp att stå på
torget. Redan gjorde han på samma resa
sina inköp av varor till sin affär.

Här handletsbutiker i den ena byn efter
den andra, då gällde det att kunna hålla
fast sina kunder till sin affär, så att de
inte flyttade över till en annan handlare.
Man fick ej våga för knäppt utan i stället
geva något på köpet. Det fick också bli
traktering ibland, särskilt vid större inköp
och för långväga kunder. Härnär kunde bjudas
på en "rökcegar" (cigar) eller kunde de få sig
en sup. De kunde då få tiset socker till
suppen eller laga en sill ur tunnan "att bita i".
Kvinnorna fingo ibland gå in till handels-
10. mor och få sig kaffe och en pratslund.

Barnen brukade så ofta få en "säckigunnastuk" i korgen. Till jul kunde bli några present, en kaffepåse till mor eller "kardus" (tobak) till far.

Att handla på kredit, man kallade det barga, var rätt vanligt. Parshilt de fattigare fick handlaren "skriva äpp" för, och kanske "stöka på" om betalning med ibland. Men många ansåg det vara förargligt att ej kunna betala med detsamma, man försökte "hymna" med det, d. v. s. handla när ingen annan hörde på.

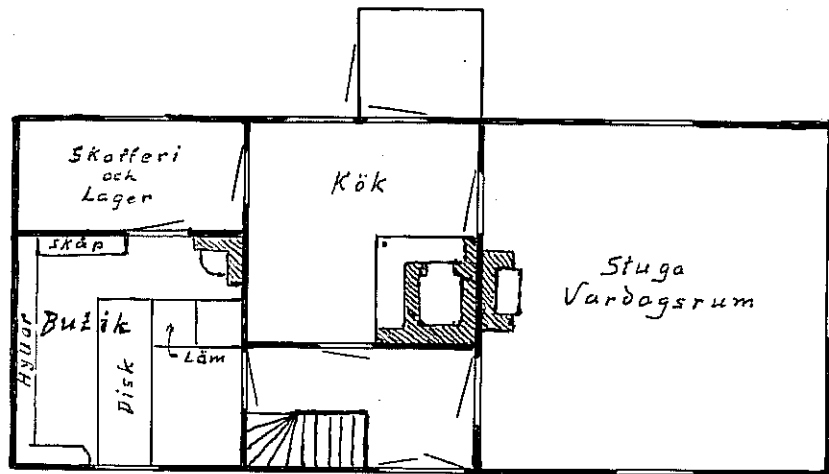
Och att prata på varornas pris var rätt vanligt. "Pruta nått ja betala rätt höri alla mänska te", brukade man säga.

Till kalasen har man fått låna porcelin från handelsbutikerna och kunderna har ej behövt betala något här för. Detta förekommer ännu.

11. På kvällarna har man gjort sig ärenda till "boen" för att få prata och "spörja te".

ACC. N:R M. 14132:12.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

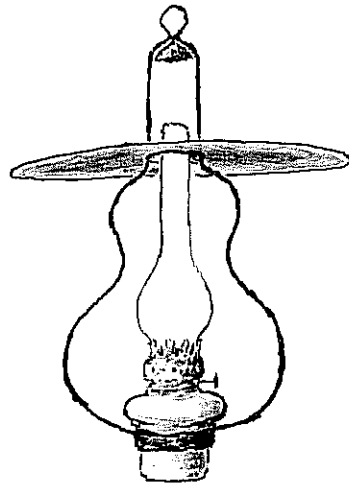

Handel i bondgård.

Slutet av 1800-talet — början av 1900-talet

ACC. N:R M. 14132:13.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

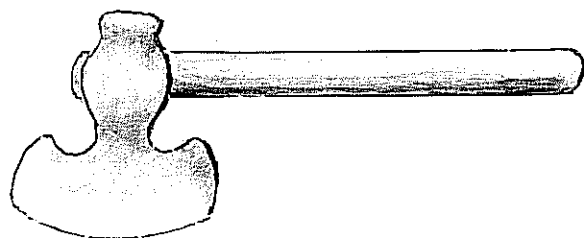

Hänqlampa.

En fotogenlampa av denna typ var den vanligaste
belysningen i en lanthandel vid slutet av 1800-talet
och början av 1900-talet.

ACC. N:R M. 14132: 14.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Sockenryxa.

*Från slutet av 1800-talet. Användes i den tidens
butiken vid sönderhuggning av sockertoppar.*